Asiantuntijalausunto
Alexander Thesleff
OTM, Väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto
12.3.2025

Asiantuntijalausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta VNS 8/2024 vp

Otan tässä lausunnossa kantaa tulevaisuuden luovuuden muotoihin ja etenkin tekoälyn käyttöön luovassa toiminnassa juridisesta näkökulmasta, sekä siihen, miten näihin aiheisiin suhtaudutaan kulttuuripoliittisessa selonteossa.

1. *Taustaa*

Olen loppuvaiheen väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa ja tutkimusalani on tekijänoikeuden ja tekoälyteknologioiden nivelkohdassa. Väitöstutkimukseni yksi keskeinen tehtävä on kartoittaa tekijänoikeussuojan mahdollisuutta etenkin niin sanotuilla generatiivisilla tekoälyillä (ja ylipäätään runsaalla automaatiolla) aikaansaatujen kirjallisten ja taiteellisten tuotosten osalta. Sikäli kun tekoäly toimii niin autonomisesti, ettei tuotosta voida suojata historialtaan hyvin ihmiskeskeisellä tekijänoikeudella, selvitän muiden suojamuotojen, etenkin kilpailumenettelylain (SopMenL) yleislausekkeen soveltuvuutta kiistatilanteisiin.

Oma aihekokonaisuutensa on tällä hetkellä laajamittaisessa käytössä olevien koneoppivien tekoälyjen kouluttamisvaiheen laillisuus, asianmukaisuus ja kestävyys. On kiistatonta, että suosittujen tekoälyjärjestelmien mallit on koulutettu suurilta osin tekijänoikeussuojatuilla aineistoilla kompensoimatta oikeudenhaltijoita. Tutkimukseni ei varsinaisesti kuitenkaan kosketa tätä kysymystä, eli tekoälyjen tekijänoikeudellista loukkaavuutta. Totean sen osalta yleisellä tasolla, että yhdyn viime aikaiseen Euroopan tekijänoikeudellisen yhdistyksen ECS:n kannanottoon[1], jossa korostetaan tarvetta suorittaa kohtuullinen korvaus tekoälyjen koulutusaineistojen tekijöille teostensa hyödyntämisestä. Aihepiiriin liittyy tosin runsaasti käytännön hankaluuksia.

Otan tutkimuksessani – kuten tässä lausunnossakin – lähtökohdaksi sen, että tekoälyjä *voidaan* kehittää ja käyttää myös ilman mainittua kyseenalaisten kouluttamiskäytäntöjen kuormaa. Tekoälyjä voidaan kouluttaa esimerkiksi vain tekijänoikeudesta vapailla ns. *public domain* -aineistoilla, nimenomaisen käyttöoikeuden luovuttaneiden tekijöiden teoksilla tai vaikkapa vain tekoälyn käyttäjän omalla aikaisemmalla tuotannolla. Näin aikaansaatujen tuotosten suojaamiskysymykset vaativat vielä omat vastauksensa.

---

[1] Copyright and Generative AI: Opinion of the European Copyright Society, Tammikuu 2025, s. 2, 11-12. https://europeancopyrightsociety.org/wp-content/uploads/2025/02/ecs_opinion_genai_january2025.pdf

2. Selonteossa omaksuttu suhtautuminen tekoälyyn

Kulttuuripoliittisessa selonteossa suhtaudutaan tekoälyn käyttöön luovassa toiminnassa katsoakseni maltillisen myönteisesti. Selonteossa todetaan mm. että kulttuuri- ja luovien alojen kasvun edistämiseksi tarvitaan erityisiä toimenpiteitä, jotka vahvistavat uusien teknologioiden hyödyntämistä, ja varmistavat, että syntyvä aineeton pääoma jää kotimaahan ja tukee Suomen taloutta. Edelleen selonteossa mainitaan, että tekoäly on mahdollisuus laajentaa luovaa ilmaisua ja saavuttaa uusia yleisöjä, ja että kehittyneet teknologiat tarjoavat uusia mahdollisuuksia kulttuurin luomiseen, tarjoamiseen, käyttöön ja säilyttämiseen. Selonteossa korostetaan, että tekoäly toimii parhaimmillaan luovien prosessien vauhdittajana ja kasvun vahvistajana.

Yhdyn näihin näkemyksiin ja pidän tutkimustulokseni huomioiden aiheellisena, ettei tekoälyn avulla luotujen tuotosten suojaamista tekijänoikeuslain mukaisina teoksina pidetä kategorisesti mahdottomana. Suomessa tai EU:n tasolla ei vielä ole muodostunut varteenotettavaa oikeuskäytäntöä kysymykseen liittyen. EU:n uusi tekoälysäädös ei myöskään ota kantaa tekoälyllä luotujen tuotosten suojattavuuteen, vaikka se parantaa tekoälyn käytön läpinäkyvyyttä tiettyjen avoimuusvelvoitteiden muodossa. Katsoakseni tekijänoikeuden kantavista kansainvälisistä periaatteista ja kotimaisen doktriinin päälinjauksista voidaan kuitenkin tehdä tarvittavat tulkinnat tekoälyllä luotujen tuotosten suojan mahdollisuudelle.

Vankkumaton lähtökohta tekijänoikeudessa on, että vain omaperäiset ilmaisut ovat suojattavissa, ja omaperäisyys on keskeisesti ihmisen persoonallisen luovuuden ilmentymä. **Tekijänoikeus ei siis voi syntyä koneelle.** Selonteossa todetaankin aiheellisesti ja kannatettavasti, että tekoälyn käyttö ei voi korvata ihmisen luovuutta, ideoita ja panosta lopputuloksessa, vaan ihmisen työn kautta syntyvä tekijänoikeus ja lähioikeus olisi aina tunnustettava kuuluvaksi ihmiselle. Liian yksioikoinen nojautuminen tähän ihmiskeskeiseen peruslähtökohtaan johtaa kuitenkin äkkinäisesti tekoälyjen käytön torjumiseen tekijänoikeudellisessa mielessä.

Tosiasiassa tekoälyt on kehitetty toimimaan räätälöidysti juuri käyttäjänsä päämääriä ja ohjeita kuunnellen ja niiden perusteella tarkoituksenmukaisimpia tulosteita tuottaen. Vaikka luovan prosessin toimeenpanovaihe olisikin ulkoistettu suurissa määrin tekoälylle, on omaperäisyydelle usein tilaa teoksen suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa, sekä toimitus- ja jälkikäsittelyvaiheessa. Tämän takia usein tehty jaottelu AI-generoitujen ja AI-avustettujen (*AI-generated vs. AI-assisted)* teosten välillä voi olla harhaanjohtava ja epätarkka. Rajanveto on usein hyvin hankalaa ja/tai mielivaltaista. Niin kauan kun tekoälylle voidaan erottaa selvä (primitiivinenkin) käyttäjä, on tarkoituksenmukaisempaa lähestyä kysymystä tekijänoikeussuojasta nimenomaan käyttäjän luovuuden arvioinnin näkökulmasta, kuin hämmästyä tekoälyjen korkeatasoisista kyvyistä ja kiirehtiä kutsumaan niitä varsinaisiksi tekijöiksi. Tekoälyjen täydestä luovasta autonomiasta voidaan puhua käsittääkseni silloin, kun tekoäly on

itsekäynnistyvä, itseohjautuva, itsearvioiva ja itsejulkaiseva. Silloin – mutta vasta silloin – on tekijänoikeussuojasta puhuminen mahdotonta.

3. *Tarkemmat perustelut*

Esitän tässä kolme keskeistä havaintoa, jotka tukevat tulkintaani siitä, että tekijänoikeus voi syntyä myös generatiivista tekoälyä hyödyntäen luoduille tuotoksille.

3.1. *Koneavusteinen luominen on sallittua*

Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) merkittävässä valokuvien suojaa koskeneessa Painer -ennakkoratkaisussa (C-145/10) linjattiin, että luovassa prosessissa voi esiintyä yksilöllisyyttä heijastavia luovia valintoja muissakin luomisen vaiheissa kuin varsinaisessa toimeenpanovaiheessa, joka voidaan mekanisoida ja automatisoida esimerkiksi kameralla.[2] Tämä on linjassa laajasti hyväksytyn lähtökohdan kanssa, jonka mukaan teknisen apuvälineen käyttö luovassa prosessissa on sallittua. Tekijänoikeus-komitean IV osamietinnössä (KM 1987:8) todetaan myös tietokoneavusteinen luominen laajasti hyväksytyksi, ja esitetään, että käyttäjä on useimmiten vastuussa luovista valinnoista tietokoneella tehtyjen teosten osalta ja häntä on pidettävä tekijänä.

3.2. *Sattuman käyttö luovassa prosessissa on sallittua*

Koska generatiivisten tekoälyjen toiminta on usein epädeterminististä[3], eikä koneoppimisprosessissa hienosäätyneitä neuroverkkojen parametreja useinkaan tarkalleen tunneta, pidetään tekoälyjä monesti ns. mustina laatikkoina, joiden lopputuloksia ei voida suojata niiden ennalta-arvaamattomuuden vuoksi. Mustan laatikon argumentti ei kuitenkaan ota huomioon sitä, että ilmankin tekoälyn käyttöä luova prosessi on usein täynnä sattumaa, jonka hyväksikäyttö ei ole historiallisesti poissulkenut tekijänoikeussuojan mahdollisuutta. Tekijällä on esimerkiksi täysi vapaus omaksua luovassa prosessissa tapahtuneet onnekkaat vahingot osaksi lopullista ilmaisua. Tekijällä ei tarvitse olla jokaisesta lopputuloksen yksityiskohdasta täyttä selvyyttä luomiseen ryhtyessään. Niin maaliroisketekniikan käyttö kuvataiteessa (Jackson Pollock), kuin sattumaan perustuva aleatorinen musiikkikin (John Cage) on lähtökohtaisesti tekijänoikeussuojattavaa ilmaisua.

Jonkinlaista luomisaikomusta tekijänoikeudessa kuitenkin tunnutaan edellytettävän, sillä luova toiminta on EUT:n linjauksissa palautettu luoviksi ja vapaiksi *valinnoiksi*. Tämä viittaa sellaiseen tietoiseen tekemiseen, josta vastuulla olevalla tekijällä on oltava jonkinlainen lähtökohtainen aie tai tavoite. Se ei poissulje sitä, että harkittu sattuman

---

[2] Ks. myös julkisasiamies Trstenjakin ratkaisuehdotus asiassa C-145/10, kohta 121.

[3] Tarkemmin ottaen se on stokastista, eli tilastollisesti ennakoitavissa olevaa, mutta yksittäisten tulosteiden osalta satunnaista.

käyttö etenkin syklisessä ja iteratiivisessa prosessissa, jossa lopputulos muodostuu vaiheittain luonnosversioita kriittisesti arvioiden, on tekijänoikeudellisesti mahdollista.

3.3. *Luovia valintoja tehdään teoksen konkreettisen valmistamisen ylä- ja ulkopuolella*

Tekijänoikeudessamme ei vallitse käsityöläisyyden tai vaivannäön vaatimusta. Teos on mahdollista luoda esimerkiksi avustajia ohjeistaen. Tämä on tyypillistä esimerkiksi suuren kokoluokan veistostaiteessa tai valokuvaproduktioissa, joissa kuvanveistäjä tai valokuvaaja harvoin itse omin käsin yksinomaan aikaansaa teoksen, vaan hänen apunaan on ohjeiden varassa työskentelevä työryhmä.

Myös kokooma- ja kokoelmateokset ovat täysin mahdollisia, missä toimittaja tai muu kuratoiva taho yhdistelee ja järjestelee olemassa olevaa aineistoa uudella ja luovalla tavalla. Silloin kun aikaisempi aineisto on tekijänoikeudella suojattua on kyse johdannaisteoksista, joiden osalta on saatava alkuperäisten oikeudenhaltijoiden lupa, mutta omaperäisiä kokoelmia on mahdollista luoda myös suojaa saamattomista osista (*ns. objet composé*). Luovat valinnat eivät näissä tilanteissa varsinaisesti liity teoksen fyysiseen muovaamiseen, vaan enemmänkin esitystapaan.

Tekijänoikeudellisessa kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on tavattu antaa vähintään jonkinlaista merkitystä valmiina teoksena esitettävän tuotoksen *hyväksymiselle* ja *valinnalle* monen joukosta. Tällainen luovan prosessin määräysvalta ja päätöksentekovastuu etenkin yhdistettynä perusteelliseen ohjeistamiseen ovat tärkeä osa omaperäisyyden toteamiseksi vaadittavia vapaita ja luovia valintoja.

4. *Lopuksi*

Yhdyn siihen yleiseen kantaan, että tekoälyjen kouluttamiseen kyseenalaisin menetelmin tulee puuttua, ja koulutusaineistona käytettyjen teosten tekijöitä tulee kompensoida oikeasuhtaisesti. Tästä huolimatta, kun tekoälyjä tarkastellaan luovan työskentelyn automaation näkökulmasta abstraktimmalla tasolla, **tulisi suhtautumisemme tekoälyn käyttöön luovassa toiminnassa olla neutraalin avoin.** Omaperäisyys ei useinkaan kytkeydy vain tekniseen osaamiseen ja manuaaliseen työskentelyyn, vaan pikemminkin luovan prosessin ohjaamiseen, innovatiiviseen ajatteluun ja persoonallisiin, yksilöllisyyttä kuvastaviin makuihin ja mieltymyksiin. Parhaimmillaan tekoälyjen käyttömahdollisuudet **laajentavat luovaan toimintaan osallistuvien joukkoa ja vapauttavat luomista niiltä osin kun sitä perinteisesti rajoittavat esimerkiksi taloudelliset resurssit tai fyysinen toimintakyky.** Tämä on linjassa selonteon tavoitteiden kohdan 3 kanssa (kulttuuri on jokaisenoikeus).

Sanottu ei toki tarkoita, että kaikki tekoälyjen melko välineellisetkin tuotokset tulisi suojata herkästi tekijänoikeudella. Päinvastoin, uskoakseni suuri osa nyt syntyvästä tekoälytuotosten massasta jää teoskynnyksen alapuolelle, sillä ne ovat monesti

objektiivisesti arvioiden triviaaleja. Tekoälyjä voidaan kuitenkin käyttää myös luovasti ja innovatiivisesti (esimerkkinä tästä Helsingin juhlaviikoillakin 2024 installoinut Kevin Abosch), ja näin syntyvien tuotosten jättäminen tekijänoikeusjärjestelmän ulkopuolelle olisi katsoakseni lyhytnäköistä.

Kaiken kaikkiaan pidän kulttuuripoliittista selontekoa tekoälyyn liittyvine toteamuksineen tasapainoisena, onnistuneena ja kannatettavana.